

Equipament sanitari de l'armada de la ciutat de Barcelona contra el cors capitanejada per Jaume Bertran (1454)

Víctor Mata Ventura

Xavier Sorní Esteva

Historiadors

Membres de la Societat d'Amics de la Història de la Ciència Farmacèutica Catalana

Fa un temps, atès que un dels aspectes navals que no havien merescut prou atenció per part de l'historiador era el sanitari, s'emprengué una línia d'investigació amb la finalitat d'estudiar la sanitat naval catalana a les darreries de la Baixa Edat Mitjana i, particularment, els aspectes mèdics, quirúrgics i farmacèutics¹, tenint en compte l'extraordinària importància de la marina catalana d'aquella època. La recerca fou orientada, no tant cap als aspectes sanitaris de les grans expedicions militars com de les armades més quotidianes, caravel·les, galeres, galiotes, etc., amb fins comercials o en missions de guardacostes.

Alguns dels primers resultats de la investigació empresa foren donats a conèixer com a comunicació en tres successives Jornades d'Història de la Farmàcia Catalana, diversos aspectes, bàsicament els relatius al personal sanitari de bord (el barber), a l'instrumental mèdic (la caixa de la ferramenta), a la base de coneixement del personal sanitari (els llibres), als proveïdors de les medecines (els apotecaris), en particular, de dues galeres, la *Santa Maria de Montserrat*, propietat de la Generalitat de Catalunya, i la *Santa Eulàlia*, pertanyent a la ciutat de Barcelona, a través d'Inventaris de les Drassanes de Barcelona d'entre els anys 1461 i 1468² i dels Llibres d'acordament dels anys 1460-1461³; també de l'inventari post mortem (1432) del barber Daniel de la galera de Francesc de Bellvís⁴.

Ara, en aquesta nova aportació, es contempla el proveïment sanitari d'una armada molt concreta formada per garantir la navegació i el comerç contra corsaris i pirates: la de Jaume Bertran, impulsada el 1454 pel Consell de Cent, composta d'una caravel·la i d'una galiota. La documentació emprada permet conèixer la naturalesa i diversitat de les medecines embarcades, aspecte no abordat en anteriors treballs per no haver-ho permès la documentació consultada, i també les medecines i aliments proporcionats per tal de refer i guarir uns presos capturats durant la missió d'aquesta armada.

■ CONTEXTE HISTÒRIC: CRISI COMERCIAL, CORSARIS I REPRESA BARCELONINA

A mitjans del segle XV, Barcelona com la resta de centres econòmics de la Mediterrània occidental estaven

La galera és, pràcticament fins al segle XVI, la protagonista de la guerra naval i la protecció de les costes a la Mediterrània; un element fonamental en la vida de la gent de mar.

greument amenaçats, en especial durant els anys anteriors a la guerra civil catalana (1462-72). La decadència del comerç amb llevant provocà l'ensulsiada del trànsit de vaixells per la Mediterrània i en conseqüència de tota l'estructura comercial associada; de retruc la redistribució de les mercaderies a la península, el Languedoc i la ruta atlàntica en sortí molt perjudicada.

La política d'enfortiment de la flota reial iniciada el 1428 per Alfons el Magnànim influencià molt lentament les organitzacions de govern de les ciutats costaneres dels territoris occidentals de la corona, en part a causa de la llunyania de la residència reial. Finalment, entre d'altres mesures correctores, en el període 1448-1452, la monarquia donà un fort impuls a la flota reial i a la marina mercant catalana. En aquest sentit s'acordà la renovació i construcció de vaixells i la protecció de les rutes de navegació catalanes. Això implicava, sobretot, el desafiament a les repúbliques italianes, principals competidors dels catalans.

Mentrestant, i com a conseqüència de la política proteccionista, el Mediterrani occidental era l'escenari de tensions i rivalitats entre catalans i italians, que sovint es resolien amb la guerra de cors i la pirateria, activitat a la qual s'afegirien provençals, castellans, portuguesos, nord-africans..., però també corsaris catalans que actuaven en totes direccions, fins i tot contra els seus connacionals.

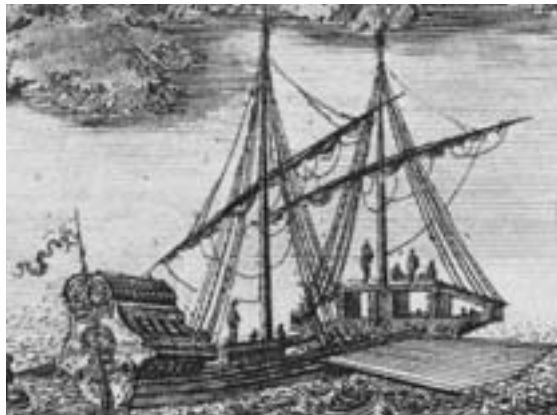
A Barcelona, els armadors i mercaders donaren un decidit suport al programa de construcció naval, i van ser els principals impulsors de la implicació de les institucions catalanes en l'empresa. Però no tots els sectors influents hi participaren de la mateixa manera. La noblesa, que desconfiava de la Generalitat, es mostrà reticent a acceptar el programa.

La implicació barcelonina va donar bons resultats du-

rant el període 1454-1462. El dinamisme en la represa del trànsit marítim n'és un exemple. Va caldre, però, l'esforç de tots els estaments implicats i, sobretot, la decidida intervenció política i econòmica del Consell de Cent, dirigida a protegir la navegació. L'objectiu era assegurar el lliure comerç i el proveïment normal dels mercats.

De la millora de les condicions de seguretat propiciada per les nombroses accions de guardacostes en resultà una major regularitat de la navegació en el Mediterrani occidental. Barcelona en va ser un dels principals promotors, les successives armades formades per garantir la navegació en són testimoni⁵.

Bé es pot dir que l'esguard de corsaris arribà a ser una de les màximes preocupacions del govern municipal barceloní de mitjans del segle XV. Eren, tal com reflecteixen les nombroses anotacions del Dietari de l'Antic Consell de Cent de Barcelona, continus els correus provinents de diverses ciutats, que informaven de la presència a les mars de naus corsàries, i també continuades les armades que la ciutat havia de fer en aquest sentit per tal de protegir el comerç, especial-

ment l'avituallament de blat. Les despeses d'armament de les naus de custòdia arribarien a ser tan quantioses que serien causa de l'important desbordament comptable dels racionals de la ciutat, tal com reflecteix l'anotació del dimarts 28 de gener de 1458 a l'esmentat Dietari Barceloní⁶.

Després de molts endarreriments i deliberacions, el Consell de Cent emprengué la línia d'actuació proposada i impulsada per Alfons el Magnànim des d'anys enrere de suport al projecte de construcció naval i protecció de les rutes comercials de navegació. Així, doncs, davant els continuats actes de pirateria que patien la costa mediterrània i els vaixells que proveïen la ciutat de Barcelona,

el Consell de Cent celebrat el 13 de desembre de 1453 acordà que es portessin a terme les accions i les despeses necessàries que se'n derivessin, sense perjudici, però, de la taula de canvi de la ciutat⁷.

■ ACORDAMENT DE L'ARMADA DE JAUME BERTRAN CONTRA CORSARIS I PIRATES

Tenint en compte les conclusions del Consell de Cent, l'11 d'abril de 1454, el trentenari, o consell ordinari de trenta, deliberà que fos armada una galiota i una caravel·la amb la missió de defensar i protegir la costa de pirates i enemics de la ciutat i del rei durant un període de sis mesos. La galiota, de vint-i-tres bancs, era propietat de Salvador Cornellà⁸, i patronejada per Pere Martí, forner, amb quaranta homes. La caravel·la, que amb seixanta homes havia estat presa a portuguesos, la patronejava Joan de Pinyana⁹.

El consell de trenta de 13 d'abril estipulà en sis mil lliures i cinc-cents vint florins l'aportació pecuniària que havia de fer la taula de canvi de Barcelona. També s'assignaren els salaris dels funcionaris que havien de tractar la constitució i gestió de l'armada: escrivà major del consell, clavari, escrivà del racional, cònsols de la llotja de la mar, administrador de la taula de canvi, etc.¹⁰

El 26 d'abril, novament reunit el trentenari, es nomenà Jaume Bertran, argenter, ciutadà de Barcelona, capità de l'armada. D'ell i dels seus dos vaixells depenia garantir la lliure circulació de mercaderies per assegurar el comerç i l'avituallament de la ciutat per mar. El mateix dia, Bertran, davant els Quatre Evangelis, prestà jurament dels Usatges de Barcelona i de les Constitucions de Catalunya¹¹. A partir del 29 d'abril, i en successives sessions, el consell de trenta va anar acordant el lliurament de diverses sumes de diners fins a completar la quantitat estipulada. El darrer lliurament seria el 29 de setembre de 1454¹².

L'acordament de la tripulació i el proveïment de materials de reparació, queviures i altres vitualles es portà a terme el 24 d'abril de 1454, tal com reflecteix el *Libre d'acordament fet per rahó de les galiota e calavela capitanaida per lo honorable Jacme Bertran*¹³. Ambdós, convenientment armats i proveïts, salparien el 8 de maig de 1454, de la platja de Barcelona, en missió de guardacostes.

■ ELS BARBERS, EL FORNIMENT DE LA CAIXA I EL PROVEÏMENT DE MEDECINES

Un cop constituïda l'armada i dotada de pressupost, s'iniciaren les tasques per armar ambdós vaixells, la caravel·la i la galiota. Per una banda, la tripulació, des dels comandaments fins a la xurma encarregada de vogar, i, per altra, els subministraments necessaris per emprendre la navegació, reflectits en les abundants àpoques presentades pels diferents proveïdors de la ciutat: boters, mercaders, sucrrers, ferrers, forners, etc.

Entre la tripulació, com era habitual, un barber per cada vaixell, que era el sanitari de bord. Cal recordar que les ordinations navals de 1354, confegides per Bernat de Cabrera, capità general de l'Armada Reial, en el regnat de Pere III, disposaren per primer cop que per galera hi havia d'haver un metge o un barber, amb instrumental i productes medicinals per desenvolupar el seu ofici. Això anirà essent progressivament una realitat a mesura que avanci la segona meitat del segle XIV i durant el segle XV. La funció del barber, molt més àmplia que la del barber actual, era prestar atenció mèdica a la tripulació durant el viatge, intervenint quirúrgicament, guarint ferides, llagues i nafres, immobilitzant membres, administrant medecines i unguents als malalts i ferits de bord i, potser també, quan convenia, fent d'apotecari. És a dir, exercia de metge, cirurgià i apotecari de bord, malgrat haver estat considerat tradicionalment com un sanitari amb poca o nul·la formació. Cal tenir en compte, però, un aspecte important del seu perfil intel·lectual relacionat amb la possessió de biblioteques que el valoren professionalment. Els llibres de medicina, cirurgia i farmacologia identificats en l'inventari post mortem de Daniel (1432), barber de la galera de Francesc de Bellví, i el llibre de medicina no identificat, pertanyent a la galera *Santa Eulàlia*, que citen els inventaris de 1461 i 1463 de les Drassanes de Barcelona, demostren, si més no, la connexió d'aquests pràctics sense formació universitària amb la medicina produïda o derivada de les universitats. No són uns simples *curanderos* d'època medieval, sinó uns professionals que, malgrat les dificultats, s'esforcen per curar d'acord amb els cànons científics del seu temps¹⁴.

El barber de la caravel·la fou Arnau Ballester, de Barcelona⁵, i el de la galiota, d'acord amb el Llibre d'acordament, Antoni Vilardaga de Berga, amb un sou de 5 florins al mes (per tres mesos cobrà 8 lliures i 5 sous). La quantitat que tingué destinada per a forniment de la caixa fou de 2 lliures i 15 sous¹⁶.

La caixa, l'anomenat caixó de la ferramenta, contenia l'instrumental quirúrgic i odontològic. S'ignora, per manca de documentació, el contingut de les caixes dels dos vaixells d'aquesta armada. Possiblement, tenint en compte el ja esmentat inventari *post mortem* del barber Daniel de la galera de Francesc de Bellví (1432), devien contenir:

- Becs de grua (pinça per treure els esquerdills dels ossos).
- Tenalles de queixal (estenalles per extreure queixals).
- Redorta (peça en forma d'espiral).
- Puntuals (tipus d'agulla) de diverses mides.
- Coltells.
- Llambroixos (estri de tall per rebaixar i desbastar), un de dos caps i dos d'un cap.
- Llevadors (estirador o arrencador).
- Escalpels.
- Burins.
- Pintes.
- Llancetes (possiblement per sagnar o obrir abscessos).
- Ferros (potser per escurar dents).
- Molls (tenalles planes).
- Perns.
- Estisores.

S'ignora també qui fou el proveïdor de l'instrumental. És ben possible, a tenor d'èpoques relatives a altres armades de l'època, que fos algun apotecari de la ciutat. Així, per posar dos exemples referits a una mateixa armada de dues galeres:

- El 14 de juliol de 1457, l'apotecari de Barcelona Pere Pont reconeix haver rebut de Pere Sentpol, mercader, clavari de l'armada de la ciutat de dues galeres per custodiar la costa, 26 lliures i 13 sous per a forniment de la caixa del barber acordat de la galera de Francesc Ramis.
- L'endemà, 15 de juliol, l'apotecari de Barcelona Pere Flor reconeix haver rebut del mateix Pere Sentpol 25 lliures

i 10 sous, per a forniment de la caixa del barber acordat de la galera de Pere de Proxana⁷.

Per bé que els productes d'apotecaria embarcats eren normalment composicions fetes, sovint devia caldre que el barber elaborés confeccions, unguents, emplastres, gargarismes, beuratges o altres medecines. Per això, eren necessaris coneixements i estris d'apotecaria, com els identificats en els inventaris de les Drassanes de Barcelona dels anys 1461 a 1468 pertanyents a la galera *Santa Maria de Montserrat*: morter d'especier, lloses d'aram, anaps d'estany¹⁸. Però també d'altres eines i material, com un torn de mola de barber per esmolar les eines i una tenda de cotonina de la Confraria de Barbers, que s'utilitzava en la pràctica de la revisió mèdica que realitzava el barber de la galera *Santa Eulàlia*¹⁹.

Eren els barbers els que decidien què calia incorporar a la caixa, quines medecines calia embarcar i també era ell mateix qui feia la comanda als proveïdors, a compte del pressupost de l'armada.

Els subministradors de les medecines eren normalment els apotecaris de la ciutat. Són nombroses les èpoques d'apotecaris de la ciutat relacionades amb el proveïment de material sanitari destinat a les armades navals de guàrdia impulsades pel Consell de Cent²⁰.

Pel que fa a l'armada en qüestió, fou l'apotecari de Barcelona Joan Ferran qui subministrà les medecines requerides pel barber de la caravel·la *Arnau Ballester*. Es disposa del *Comte del barber de la caravel·la ha XXX d'abril ay LIIII*²¹ (30 d'abril de 1454, sis dies després d'iniciar-se l'acordament). Es tracta d'un full, tot escrit en català, amb 25 ítems de medecines, amb indicació de la quantitat i preu de cadascuna, i del preu total, 4 lliures, 10 sous i 8 diners. Al final, la nota «Vist e iudicat per altre specier».

Es disposa també de l'època o rebut fet pel mateix apotecari a Jaume Bertran, registrat en el *Liber apocarum: Àpoques faents a diverses armades fetes per la ciutat de Barcelona*²², on reconeix haver cobrat de Jaume Bertran, el capità de l'armada, les 4 lliures, 10 sous i 8 diners corresponents a les medecines venudes al barber de la caravel·la. El document ara és en llatí, però amb el nom de les medecines en català.

■ LES MEDECINES

No és habitual disposar de comptes i d'èpoques de medicines amb el detall de tots els productes, la qual cosa atorga a aquests dos documents una especial importància, ja que permeten saber exactament quines medicines van ser embarcades a la caravel·la²³.

El contingut d'ambdós documents, pel que fa a la relació, quantitats i preus, és gairebé idèntic; només hi ha algun lapsus de l'escrivà a l'època.

Seguint el compte del barber, les medicines foren les següents:

- *Aygues cordials*, 5 lliures, costaren 5 sous. Aigües cordials no precisades. Potser les aigües de borratja, de buglossa (llengua de bou), d'escarola (endívia) i d'escabiosa. L'anomenada «aigua dels quatre cordials» ho era d'aquest quatre simples.
- *Aygua ardent*, 2 lliures, costaren 2 sous i 6 diners. Aiguarent.
- *Aygua ros*, 2 lliures, costaren 2 sous. Aigua-ros (aigua aromàtica destil·lada de roses fresques).
- *Aygua de plantaga*, 2 lliures, costaren 2 sous. Aigua de plantatge. Astringent i laxant suau.
- *Aygua nafa*, 2 lliures, costaren 2 sous. Aiguanaf (aigua de flors fresques de taronger). Antiespasmòdica, aromàtica i estimulant.
- *Oli rosat*, 14 lliures, costaren 14 sous. Oli rosat o oli de roses.
- *Oli lili camomilla*, 2 lliures, costaren 2 sous. Oli de lili compost de camomilla. Nerví suau, sedant i espasmòdic.
- *Oli de cuchs*, 2 lliures, costaren 2 sous i 6 diners. Possiblement, oli de llavors dels cucs (l'herba cuquera o dels verms).
- *Axerob julep*, 1 lliura, costà 4 sous. Xarop julep.

- *Axerob acetos*, 1 lliura, costà 4 sous. Xarop acetós o Xarop de vinagre. Refrescant i per a febres.
- *Triaga*, 8 unces, costaren 2 sous i 6 diners. Potser la confecció *Triaga Magna*, el famós antídoto contra les mossegades d'animals verinosos, emprat en aquest cas, segurament per les seves propietats calmants, cardiotòniques i cicatritzants.
- *Unguent blanch*, 1 lliura, costà 4 sous. Ungüent blanc. Refrigerant, astringent i dessecant.
- *Mell rosat colat*, 2 lliures, costaren 2 sous i 6 diners. Melrosat colat. Melit amb infusió de pètals de roses colat. Correctiu i astringent.
- *Conserva de roses*, 1 lliura i 6 unces, costaren 7 sous i 6 diners. Conserva de roses.
- *Opiata laxativa*, 1 lliura i 6 unces, costaren 6 sous. Opiata laxativa. Narcòtic, sedant.
- *Trementina*, 3 lliures, costaren 1 sou i 1 diner. Trementina (oli essencial). Diverses aplicacions a l'exterior, reumatisme, neuràlgies, pellenons, erisipela traumàtica, èczema...
- *Diaquilon*, 2 lliures, costaren 2 sous. Emplastre diaquilon. Podria ser el comú, per a furúncols, o el magne, per a maduració de tumors i analgèsic.
- *Tria farmacum*, 1 lliura, costà 2 sous i 9 diners. Tant podria ser l'ungüent com l'emplastre triafarmacó o del tres fàrmacs. Per a les llagues.
- *Linos*, 6 unces, costaren 1 sou i 8 diners. Oli de lli (oli llinós, de llinosa). Devia ser emprat bàsicament com a liniment contra les cremades.
- *Sini grech*, 6 unces, costaren 1 sou i 4 diners. Senigrec o fenigrec. Contra fluxions de la boca i antidiarèic.
- *Purificatiu*, 1 lliura, costà 1 sou i 6 diners. Potser l'emplastre.
- *Cotliri*, 1 lliura, costà 2 sous i 9 diners. Col·liri no especificat.

El combat cos a cos i l'artilleria convertien el combat de galeres en una veritable carnisseria.

■ *Benadichta*, 1 lliura i 6 unces, costaren 7 sous. Segurament, la confecció *benedicta laxativa*. Purgant de les flegmes i absorbent.

■ *Empastre de goma limi*, 1 lliura, costà 8 sous. Emplastre de goma d'elemi. Balsàmica i vesicatòria.

■ *Polvora murta e roses*, 6 unces, costaren 8 diners. Pòlvora de murta (possiblement, de murtons, aperitius i diürètics) i de roses.

S'observa que bàsicament eren medecines externes, contra ferides, cops i cremades, per guarir-les o per fer més suportable el dolor.

■ UN CRUENT EPISODI DE L'ARMADA DE JAUME BERTRAN

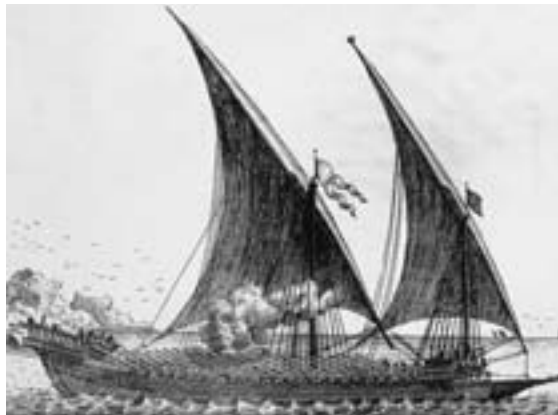
L'armada de Jaume Bertran, com ja s'ha indicat, es féu a la mar des de la platja de Barcelona en missió de guardacostes, el 8 de maig de 1454. El 27 de juny del mateix any, el consell de trenta acordà que aquesta armada donés escorta a les naus de Ramon Desplà i Melcior Mates, que, carregades amb mercaderies de gran valor, no podien salpar en direcció a Sardenya per l'amenaça que suposava navegar en aquelles aigües, car romania en aquell sector un balener patronejat pel corsari provençal conegut com a Vilatge. Per altra banda, es temia l'acció d'uns corsaris genovesos provinents del port de Gènova que tenien la intenció de capturar els vaixells de Desplà i de Mates²⁴.

Un cop portada a terme l'escorta dels vaixells de Desplà i Mates fins a l'illa de Sardenya, i ja de retorn a Barcelona per continuar la guàrdia en la costa catalana, l'armada de Jaume Bertran protagonitzà un cruent episodi bèl·lic que tingué conseqüències funestes per a molts homes. Entre els dies 27 de juny i 3 de juliol de 1454, pels voltants de l'illa de la Dragonera, en aigües de Mallorca, van ser vistes i

interceptades dues galeres i dues galiotes pirates. Una de les galeres la patronejava el castellà Martín Guzmán, i l'altra el corsari florentí Pierozzo de Pazzi²⁵, conegut també com a Peroço, Perossa o Perotzo. Les actes del consell de trenta celebrat el 27 de juliol de 1454 informen acuradament dels fets ocorreguts prop de l'illa Dragonera. La galera i la caravel·la de Jaume Bertran prengueren a l'abordatge una galiota i la galera de Pierozzo, tripulada amb més de setanta homes. L'enfrontament va ser sagnant, moriren 8 homes i 40 més resultaren ferits, dels quals alguns de molt greus. El mateix Pierozzo fou ferit lleument. L'armada de Bertran també tingué baixes, un mort i uns pocs ferits, entre ells un sotscòmit. Les pèrdues materials també van ser importants, Bertran capturà la galera de Pierozzo i una galiota, l'altra galiota s'esfondrà en l'acció bèl·lica i la galera del corsari castellà pogué fugir davant l'escomesa de l'armada barcelonina²⁶.

El Dietari del Consell de Cent anota que la matinada del 3 de juliol de 1454²⁷, l'armada de Bertran fondejà la platja de Barcelona. Portaven preses la galera de Pierozzo i un bergantí²⁸ tripulat per deu captius nord-africans que havien capturat al corsari. Sembla que cinc dies després de desembarcar, Pierozzo morí, no a causa de les lleus ferides rebudes durant l'abordatge, sinó assassinat o oficialment finat a causa d'una angina. Les autoritats el mostraren públicament davant la porta de la cort del veguer, i finalment fou enterrat en el monestir dels frares menors.

Després l'armada de Jaume Bertran es reincorporà a les missions de guardacostes i participà en altres accions contra pirates del nord d'Àfrica i provençals amb l'ajut d'un tercer vaixell. L'agost de 1454 prestà missions de guardacostes entre Cadaqués i Blanes perseguint pirates moros²⁹, fins i tot navegà vers el cap de Leucata, a la costa occitana, on acudí per perseguir corsaris provençals.

■ MEDECINES PER ALS CAPTIUS NAFRATS

Els captius nord-africans capturats a Pierozzo, així com els tripulants de la galera del corsari, molts d'ells ferits greus, foren traslladats immediatament a la presó

de la ciutat. Allí els ferits reberen prompta atenció mèdica. Quatre dies després d'haver fondejat l'armada de Jaume Bertran, Antoni Vilardaga, el barber de la galiota, presentava el compte de les medecines per als nafrats de la galera de Pierozzo.

Comte d'en Antoni Vilardaga, barber per les robes següents las qualles pres per los nafrats de la galera de Paroso ha VII de juliol de 1454³⁰.

<i>Primo mundifittium de (munis)</i>	<i>IIII lliures</i>	<i>lliures XII</i>	<i>sous</i>
<i>Item oli rosat</i>	<i>IIII lliures</i>	<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item mel rosat colat</i>	<i>II lliures</i>	<i>lliures III</i>	<i>sous</i>
<i>Item prunes</i>	<i>III lliures</i>	<i>lliures I</i>	<i>sous</i>
<i>Item per una polvora cordial en que intra dues dialmes de polvora dia margaritom sine especiebus e altres materials ffou</i>	<i>IIII onzes</i>	<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item aygues cordials</i>	<i>III lliures</i>	<i>lliures IV</i>	
<i>Item per una bauenda per concasio en que intra dues dialmas de poluera de benmesue ffou una lliura</i>		<i>lliures V</i>	
<i>Item giripigue</i>	<i>I lliura e miga</i>	<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item unguent blanch</i>	<i>II lliures e miga</i>	<i>lliures VIII</i>	<i>sous</i>
<i>Item oli alfonsi</i>	<i>VII onzes</i>	<i>lliures VII</i>	<i>sous</i>
<i>Item sis spositoris</i>		<i>lliures I</i>	<i>sous VI</i>
<i>Item per una pólvora en que intra diversos materials e fer los fou</i>	<i>una lliura</i>	<i>lliures IIII</i>	<i>sous VI</i>
<i>Item tria farmacum</i>	<i>III lliures</i>	<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item per dos crestiris en que intra diversos materials e II onzes e miga de casia</i>		<i>lliures VII</i>	<i>sous</i>
<i>Item unguent blanch</i>	<i>I lliura e miga</i>	<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item miga confecció</i>	<i>I lliura e miga</i>	<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item dos crestiris senblans dels damunt dits</i>		<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item per dos gargarismas en que intraran diversos materials foren</i>	<i>4 lliures</i>	<i>lliures X</i>	<i>sous</i>
<i>Item pólvores restrictives</i>	<i>VI onzes</i>	<i>lliures IIII</i>	<i>sous</i>
<i>Item per dos crestiris semblans dels altres</i>		<i>lliures VII</i>	<i>sous</i>
<i>Item oli lili, oli camomille</i>	<i>II lliures</i>	<i>lliures VIII</i>	<i>sous</i>
<i>Item polvora blanca</i>	<i>IIII onzes</i>	<i>lliures II</i>	<i>sous</i>
<i>Item per dos gargarismes sanblans dels dits foren</i>	<i>IIII lliures</i>	<i>lliures X</i>	<i>sous</i>
<i>Item mel rosat colat</i>	<i>I lliura</i>	<i>lliures I</i>	<i>sous VI</i>
<i>Item per una banenda de concasio samblant la damunt dita fou</i>	<i>una lliura</i>	<i>lliures V</i>	<i>sous</i>

<i>Item roses seques</i>	<i>I lliura e miga</i>	<i>lliures II</i>	<i>sous</i>
<i>Item polvora de defensiu</i>	<i>II lliures</i>	<i>lliures II</i>	<i>sous</i>
<i>Item per dos crestiris semblans dels altres</i>		<i>lliures VII</i>	<i>sous</i>
<i>Item per dos gargarismes semblans dels altres</i>		<i>lliures X</i>	<i>sous</i>
<i>Item Gui Servent he sinicroci</i>	<i>I lliura</i>	<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item dos crestiris semblans dels altres</i>		<i>lliures VII</i>	<i>sous</i>
<i>Item aygues cordials</i>	<i>III lliures</i>	<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item mundificatiu</i>	<i>II lliures</i>	<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item dos crestiris semblans dels dits</i>		<i>lliures VII</i>	<i>sous</i>
<i>Item per altra bauenda de concasió samblan les altres</i>		<i>lliures V</i>	<i>sous</i>
<i>Item polvora de defensiu</i>	<i>II lliures</i>	<i>lliures II</i>	<i>sous</i>
<i>Item una pólvora en que entra diversos materials e fer los fou</i>	<i>una lliura</i>	<i>lliures IIII</i>	<i>sous VI</i>
<i>Item oli lili, oli camomille</i>	<i>II lliures</i>	<i>lliures III</i>	<i>sous</i>
<i>Item verdet picant</i>	<i>III onzes</i>	<i>lliures II</i>	<i>sous</i>
<i>Item polvores restretives</i>	<i>VIII onzes</i>	<i>lliures V</i>	<i>sous IIII</i>
<i>Item dos crestiris senblans</i>	<i>II lliures</i>	<i>lliures VII</i>	<i>sous</i>
<i>Item fflos concasades</i>	<i>II lliures</i>	<i>lliures V</i>	<i>sous</i>
<i>Item IIII onzes popoleo, IIII onzes requies, IIII onzes unguent rosat per fer benes al front es tot</i>	<i>I lliura</i>	<i>lliures VI</i>	<i>sous</i>
<i>Item dues lliuras ditas flos concasades</i>		<i>lliures V</i>	<i>sous</i>
<i>Item altres dos crestiris</i>		<i>lliures VII</i>	<i>sous</i>
<i>Item oli de cuchs</i>	<i>II lliures</i>	<i>lliures IIII</i>	<i>sous</i>
<i>Item unguent veneris</i>	<i>III onzes</i>	<i>lliures II</i>	<i>sous</i>
<i>Item roses secas</i>	<i>XI onzes</i>	<i>lliures I</i>	<i>sous</i>
<i>Item dos gargarismes semblans dels dits fou</i>	<i>III lliures</i>	<i>lliures X</i>	<i>sous</i>
<i>Item aygues cordials</i>	<i>I lliura e miga</i>	<i>lliures II</i>	<i>sous</i>

La relació inclou, en total, 50 ítems, però de diferents, quant a medecines, només 27. Això és segurament perquè el compte fou fet segons el successiu subministrament.

D'aquests 27 ítems diferents, 8 ho són de medecines que figuren també en el compte de les medecines del barber de la caravel·la vist anteriorment: Aigües cordials, Emplastre mundificatiu, Melrosat colat, Oli de cucs, Oli de lliuri i camamilla, Oli rosat, Triafarmacó i Ungüent blanc.

Seguidament, les medecines agrupades, d'acord amb el criteri de l'època, mig a cavall de la forma farmacèutica i mig de la forma d'administració:

- Aigües
  - Aigües cordials (2 ítems).
- Beuratge
  - Beuratge de concasió, amb Pólvora de Ben Mesué (3 ítems).
- Clisteris
  - Clisteris (crestiris, en el document) i diversos materials (8 ítems de dos cadascun).
- Confeccions
  - *Hiera picra* o Sagrada amarga (1 ítem).
- Embenatges
  - 4 unces de populeó (Ungüent populeó; astringent) , 4 unces de *requies* (*Requies galieni*; portava llavors de

cascall, i per tant treia el dolor) i 4 unces d'ungüent rosat (1 ítem). Per embenar el del front (1 ítem).

- Emplastres
  - Emplastre de Guillem Servent i sinicroci (1 ítem).
  - Emplastre mundificatiu (2 ítems).
  - Triafarmacó (2 ítems) (podria ser l'ungüent).
- Gargarismes
  - Gargarismes (4 ítems de dos cadascun).
- Olis
  - Oli alfonsí (oli de pistatxo o festuc) (1 ítem).
  - Oli de cucs (1 ítem).
  - Oli de lliri i camamilla (2 ítems).
  - Oli rosat (1 ítem).
- Pólvores
  - Pólvora cordial, amb pólvora de perles i altres materials (1 ítem).
  - Pólvora de defensiu (2 ítems).
  - Pólvora en què entren diversos materials (2 ítems).
  - Pólvores restrictives (2 ítems). Contra nafres.
  - Pólvora blanca (1 ítem).
- Supositoris
  - Supositoris sense precisar (1 ítem de 6 cadascun).
- Ungüents
  - Ungüent blanc (1 ítem) Possiblement, l'Ungüent blanc de Rasès.
  - Ungüent veneris (1 ítem). Segurament a base de litar-giri, contra el mal veneri.
  - Ungüent de la mitja confecció (1 ítem).
- Diversos
  - Prunes (1 ítem). Fruit de la prunera. Laxant.
  - Roses seques (2 ítems). Fruits de roses (Rosa galli-ca, L.). Astringents i calmants.
  - Verdet picant (1 ítem). Acetat bàsic de coure.
  - Flors concassades (2 ítems).
  - Melrosat colat (2 ítems).
  - Càssia (subministrada junt amb dos clisteris). Possi-blement per laxar o purgar.

S'observa que bàsicament eren medecines externes, contra ferides, cops i cremades, per guarir o per fer més suportable el dolor. És notable també que bastants medecines eren per via rectal (ènemes i supositoris).

Relacionat amb aquest compte, existeix una època emesa per Jaume Ferran, especier de la torre o presó on estaven reclosos els ferits de la galera de Pierozzo i els captius de la galiota capturada a aquest corsari. El docu-ment datat el 26 de setembre de 1454 està inclòs en el llibre d'èpoques³¹:

«Sit omnibus notum. Quod ego Jacobus Ferran, apothecarius civis Barchinone confiteor et recognosco vobis venerabilis Jacobo Bertrandi, mercatori cive Barchinone, etc. Quod dedistis et soluistis michi undecem libras et duos solidos barchinonensis qui et que michi debebantur ratione dicte armate causis et rationibus contentis et sepcificatorum in quadam papiri cedula scripta visa et recognita per venerabiles racionales et auditores dicte civitate quam vobis una cum presenti tradao. Et ideo renun- ciando.

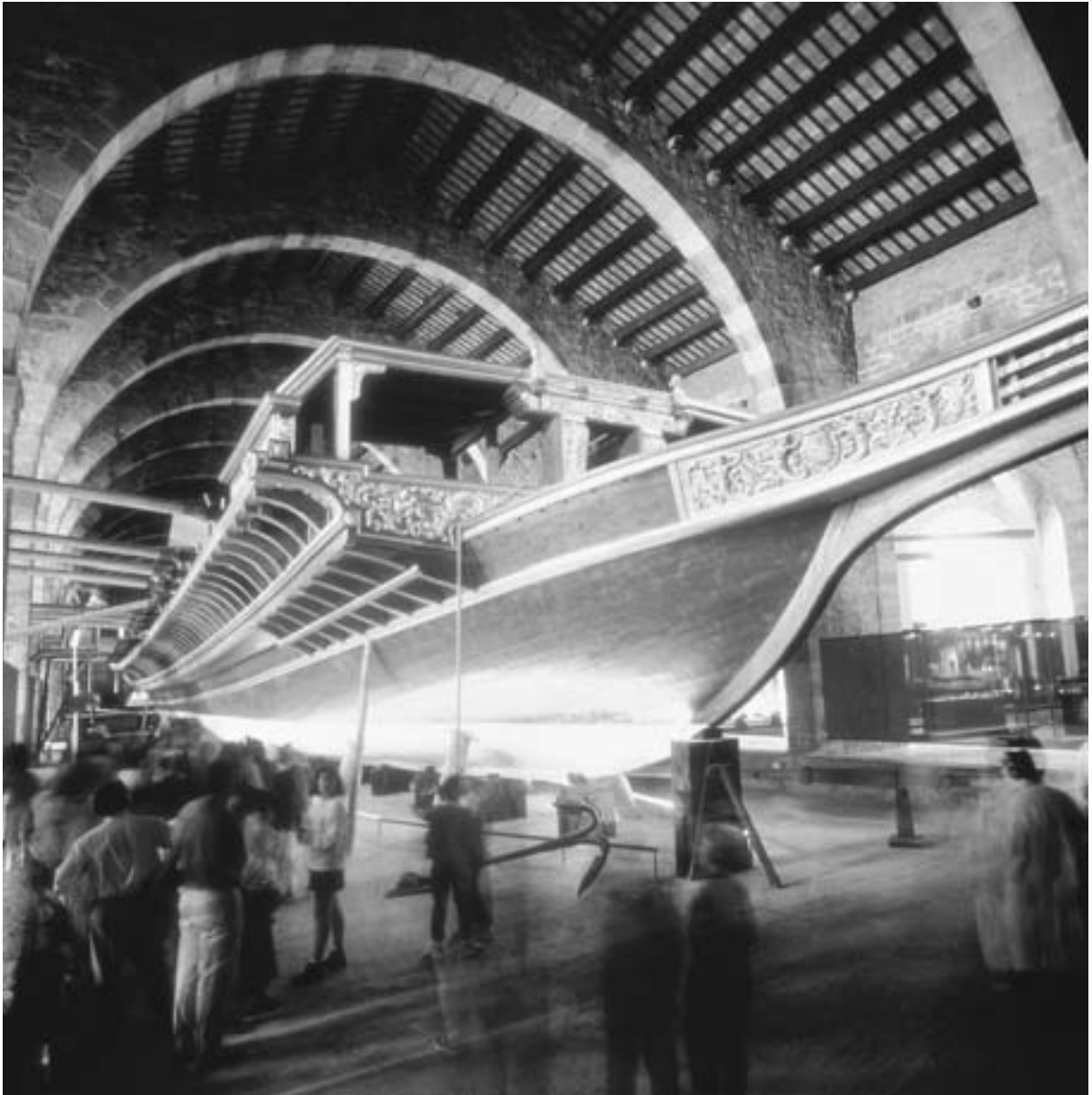
Testes Joahannes Laurenci, notarii et Bernadus Solerii, scriptor cives Barchinone.»

En un regest al final del compte del barber³², Jaume Pont i Joan Rossell, cònsols del Col·legi d'Apotecaris de Barcelona³³, auditen la documentació que fa referència a l'acte de compravenda *Del specier per los nafrats de la torra*. És la prova documental que relaciona l'època amb el compte, i dóna constància de la compravenda de medecines efectuada entre Antoni Vilardaga, barber, i Jaume Ferran, apotecari. Cal anotar que l'adquisició de medecines es va fer amb el pressupost destinat a l'armada de Jaume Bertran i es va utilitzar per a l'atenció mèdica als ferits captius que romanien a la torre o presó.

«Nosaltres Jachme Pont e Johan Rosell, cònsols del any present avem vist e regonegut lo present comta e justes nostres que se'n paguen onza lliures dos sous. Diem XI lliures, II sous e no pus. Ha III de setembre MCCCCLIII.

Aquestes XI lliures II sous bestraqui jo Jacme de Brells per en Jacme Bertran, los quals doni an Jacme Ferran, de contants a XX de septembre. Per ço, com lo dit Jacme Bertran no es trobava en ciutat, doni-li XVII florins en or.

La rèplica de la Gale-
ra Reial només pot
suggerir un apunt
del que era la vida a
bord d'una galera i
les condicions in-
frhumanes en què
s'hi navegava.

El tractament de fractures, amputacions (com al gravat) i ferides de tot tipus feien dels barbers uns personatges indispensables a bord.

Jo Joahn Rossell li e aprov la demunt dita indicació, dia e any desus dits.

Vist per los reccionals.

Die veneris, XX septembre, anno MCCCCLIII.

Jacobus Ferran, apothecarius civis Barcinone, firma apoca de XI lliures II sous. Testes, Jahannes Laurenciis, notarie e Bernardus Solerii, scriptor cives Barchinone.»

■ CURA DELS CAPTIUS NAFRATS

Les medecines no van ser els únics recursos destinats a restablir els ferits de l'abordatge. Es disposa també dels *Comptes dats per en Johan Tort, parayre del que anministrat lo senyor en Barthomeu Gili, acordat de la galiota de la ciutat de Barchinona lo qual lo dit Johan Tort scrit en libre les cosas sequents*³⁴. Es tracta d'un quadern format per en Joan Tort, guàrdia de la presó, per les despeses dels presos de la torre capturats per l'armada de Jaume Bertran, és a dir, els de la tripulació de la galera de Pierozzo, molt d'ells ferits, i els nord-africans (moros, segons el document).

Els comptes són bàsicament dels aliments subministrats dia a dia entre el 18 de juliol i el 17 d'agost de 1454. Així, per exemplificar, el compte del darrer dia, del dissabte 17 d'agost, conté els següents conceptes:

«Primo per pa als nafrats

Item per vi per tot lo jorn

Item per pex e oli e arros per los demunt dits

Item per los moros pex e cols e fruyta per tots

Item per formatge salat per tots a sopar»

Es tracta d'un document de prou interès per a un estudi a part, específic de caràcter dietètic o alimentari, però el que es pot avançar, com a conclusió genèrica, és un bon tracte alimentari dels presos.

S'observa, en aquests comptes, que els donaven dos àpats diaris, el dinar i el sopar, i també una clara distinció entre l'alimentació dels moros i la dels nafrats; el més destacat és que el pa només es donava als nafrats. El vi era per a tots i per cada àpat. Per dinar, el més normal és que uns i altres mengessin carn (de vegades cap de mortó o de bou) o peix (amb menys freqüència llegum) i fruita. El sopar era més variat i, a la vegada, el més diferenciat entre uns i altres, especialment els primers dies.

Intercalats en els comptes diaris, hi ha unes poques anotacions d'altres subministraments, com ara una olla, cassoles, culleres, plats, oli per cremar o llenya. Un en particular, anotat el segon dia, el dimecres 18 de juliol, té un especial interès mèdic: fil per cosir els nafrats.

Fou segurament Cristòfol Perpinyà el metge o quirúrgic que tingué cura dels nafrats de la torre. Si més no, s'ha localitzat la reclamació de cobrament efectuada per aquest i l'època corresponent. Va assistir de 10 o 11 homes ferits i malalts de la galera de Pierozzo. Les atencions sanitàries ocasionaren unes despeses que Perpinyà justificà amb draps d'estopa, ungüents i altres coses necessàries, a més de la feina esmerçada³⁵.

Es té constància que van sobreviure 6 homes i que el càrrec pecuniari de la sepultura dels morts anà a compte del pressupost de l'armada de Jaume Bertran: *Item altre suma de despeses fetes per dues sepultures de dos homens nafrats que foren mesos en la torra segons per menut apar scrit de ma d'en Tort, guarda de la dita torra*³⁶.

La raó de tan bona atenció als presos (medecines, cures i alimentació), la dóna el mateix Joan Tort, el guardià de la torre, al final dels seus comptes:

«Item rebí jo Johan Tort, dimarç ha XX d'agost que partiran e sortiran los moros en casa de mossen Pujades, que lo dit hany era conseller que faran per part de la siutat sis catius, los quals men feu manament mossen Pujades per gardar e fou me donat per lo senyor en Jacme de Birles XV sous. E los dits catius a III de setembra que foran acabats de vendra.»

Joan Tort, en compliment de les ordres rebudes per Pujades, conseller, lliura a la ciutat els captius ja restablerts i en bon estat de salut per poder ser venuts en el mercat d'esclaus.

NOTES

1 Danón i Danón-Campón, el 1986, en una interessant comunicació al XXX Congrés Internacional d'Història de la Medicina (Düsseldorf) indicaven que eren pocs els testimonis de la medicina naval a l'Edat Mitjana. V. Danón, José; Danón-Campón, Beatriz. «Notas sobre la medicina naval en el Mediterráneo Occidental, durante los siglos XIV y XV», *Actes / Proceedings XXX Internationales Kongress für Geschichte der Medizin (Düsseldorf, 1986)*. Düsseldorf, 1988. Pàgs. 48/52.

S'havien donat posteriorment algunes aportacions certament valuoses en aquest camp, com, per exemple, la tesi de Lluís Cifuentes, *Medicina i guerra a l'Europa baix-medieval. La sanitat i la participació dels seus professionals en les expedicions militars de la Corona d'Aragó (1309-1355)* (Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, 1993. 3 vols. 920 pp.). Malgrat això, era moltíssim el que restava, i resta encara, per investigar, sobretot en relació amb vaixells en missions no expedicionàries, civils i de guardacostes, normalment de curta durada.

2 Mata Ventura, Víctor; Sorní Esteva, Xavier, «Notícies de medicaments i material sanitari de vaixells del segle XV a les botigues de les Drassanes de Barcelona», *Butlletí de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana*, (13) 54/58 (1996). Comunicació presentada a les II Jornades d'Història de la Farmàcia Catalana (Girona, 20 i 21 de maig de 1995).

3 Sorní Esteva, Xavier; Mata Ventura, Víctor, «El proveïment sanitari de les galeres Santa Maria de Montserrat i Santa Eulàlia segons els llibres d'acordament de 1460-1461», *Butlletí de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana*. (27) 61/66 (2001). Comunicació presentada a les IV Jornades d'Història de la Farmàcia Catalana (Tarragona, 15 i 16 de maig de 1999).

4 Mata Ventura, Víctor; Sorní Esteva, Xavier, «Aproximació a l'equipament sanitari dels vaixells del segle XV a través de l'inventari d'un barber de galera», *Butlletí de la Societat d'Amics de la Història i de la Ciència Farmacèutica Catalana*. Actes de les III Jornades d'Història de la Farmàcia Catalana. Barcelona, 19 i 20 d'abril de 1997. VI (16) 71/78 (1997).

El document de base d'aquesta comunicació fou utilitzat també posteriorment, donant-lo per inèdit, per Cifuentes, Lluís: «La Medicina en las galeras de la Corona de Aragón a finales de la Edad Media: La caja del barbero y sus libros», *Medicina & Historia*, (4) 1-15 (2000). XXXI Premio Uriach de Historia de la Medicina (2000).

5 Per contextualitzar l'època de crisi de la navegació en el Mediterrani oriental i occidental, s'han consultat les obres de Mario del Treppe, *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa*. Barcelona: Curial, 1976; Carrere, Claude. *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*. Barcelona: Curial, 1977, i *Història de Barcelona*, Enciclopèdia Catalana.

6 *Lo dit die los honorables Consellers ab alguns prohomenys informats a ple com axí per les grans despeses que per aquests anys prop passats per esguart de las armades que la ciutat necessàriament ha haudes fer per esguart de enemichs e de cossaris, com per esguart de les imposicions qui nos venen es comanen la casa del Racional està embargade de multiplicats comptes qui fan examinar, com los Racionals ni hi pusquen bastar...* «Manual de Novells ardots vulgarment apellat Dietari del Antich Consell Barceloní». Col·lecció de Documents Històrics inèdits del Arxiu Municipal de la Ciutat de Barcelona. Vol. segon (1446-1477). Barcelona, 1893. Pàg. 283.

7 *E l'altre fet qui es stat mogut entre els Consellers és aquell ço es que és molt necessari e spedit a la cosa pública que la mercaderia sia mesa en alguna deffensió, car continuadament cossaris se'n porten fustes, mercaderies e encara persones qui aquelles naveguen e negociegen. E si noy és provehit degudament, la mercaderia serà del tot destruïda, que és un dels principals membres qui sostenen lo món. E lo dit senyor lochtinent ha offert ajut a València e a les ciutats, viles e lochs de la costa del principat de Catalunya que's donin a la dita deffensió de la dita mercaderia, en tal forma que ensemps ab aquesta ciutat si faça tal provisió que la dita mercaderia sia mesa en bona deffensió. Però és la intenció dels dits consellers que tot ço qui se faie a ffer per la dita ciutat, sia fet sens posar algun dret de nou e sens periudici de les ordinacions de la taula de cambi de la dita ciutat, ans aquelles raonament en sa força e valor.* Consell de Cent / Deliberacions / II-8, pàg. 156-157. AHCB.

8 Consellers / Clavaria / XIII-19 / Pàg. 68 / AHCB.

9 Consell de Cent / Deliberacions / II-8 / Pàg. 178. AHCB.

10 Consell de Cent / Deliberacions / II-8 / AHCB.

11 Consell de Cent / Deliberacions / II-8 / AHCB.

12 Consell de Cent / Deliberacions / II-8 / AHCB.

13 Consellers / Armades i port / C-VII-12 / AHCB.

14 En l'inventari post mortem de Daniel se citen tres llibres reconeguts per l'escola salernitana i bolonyesa. Es tracta d'un «Tederich staxat» que correspon a *Chirurgica*, obra principal de Teodorich Bor-

gognoni, apareguda entre 1265 i 1267. Està composta de quatre llibres: el primer dedicat a la dietètica; el segon i tercer tracten bàsicament de ferides, i el quart es dedica a la divulgació d'un mètode anestèsic ja conegut des del segle VII. *Lo Roger ab les glosses de quatre mestres es vermell*, és amb tota probabilitat la *Practica Chirurgica* del mestre salernità Roger de Parma o Salern. És un text eminentment didàctic que consta de quatre llibres que descriuen lesions quirúrgiques, ferides i lesions al cap, coll, gargamella, extremitats superiors, tòrax, abdomen, afeccions genitals, cremades, espasmes, cauteritzacions, etc. Era costum a l'època glossar o comentar les obres dels grans mestres, i en aquest sentit apareixen diferents glosses de la *Practica Chirurgica*. Si tenim en compte l'inventari del barber, les Glosses dels quatre mestres són fetes a partir del text de Rogerio. Però si, en canvi, se segueix l'opinió de Mario Tabanelli, és possible que les glosses fossin escrites a partir de l'obra d'un deixeble de Rolando de Parma. *E un altra qui sapella Plateari e es ab cubertes vermellei*, obra atribuïda a la família Plateari. De difícil identificació per la poca informació que dóna l'inventari. Tot amb això possiblement es tracta del *Circa Instans* o de *Simplici Medicina*, encara que no es pot excloure la *Practica Brevis* de Joan Plateari. Vegeu l'anàlisi bibliogràfica completa en l'obra de Xavier Sorní i Víctor Mata citada a *Op. cit.* en la nota 4.

Pel que fa als llibres de medicina catalogats en els inventaris de les botigues de les Drassanes de Barcelona, sols es disposa d'una breu referència: *libre cubert de vermell de medicina escrit en latí en pergamí*. Vegeu l'article de Víctor Mata i Xavier Sorní citat en la nota 2.

15 Hi consta el següent registre: *Arnau Ballester de Barcelona acordat per barber a 4 de maig pres a compliment de XII florins*. Consellers / Armades i port / C-VII-12 / AHCB.

16 Llibre d'acordament: Consellers / Armades i port / C-VII-12 / Pàg. 12 / AHCB.

Antoni Vilardaga de Berga, acordat per barber lo die pres a compliment de paga de III mesos per los quals promès servir a raó de V florins lo mes.

Fermança lo patró . . . . . VIII lliures V sous

Item per lo forniment de la caxa . . . . . II lliures XV sous

17 *Liber apocarum. Àpoques fahents a diverses armades fetes per la ciutat de Barcelona. 1454-1458*. Consellers / Armades i port / C-VII-15. Pàg. 91 / revers.

18 Una part de l'inventari de 10 d'abril de 1461, transcrit en la comunicació de Víctor Mata i Xavier Sorní, citada en la nota 2, exposa el següent: *Item una gran caxa d'alber ab son pany sens clau plena de macedinas e anguents ço es barrals capses pots saquets, II losses la una gran l'altre poch, un anap d'estany, un morter de coure fet a mollo d'espaciar ab sa ma de ferre era [de barber] de la galea appellada Sancta Maria de Muntserrat.*

19 *Op. cit.* en la nota 2.

20 És un fet demostrat a bastament, ja que no són només les èpoques presentades pels apotecaris proveïdors de l'armada de Jaume Bertran que ho acrediten, sinó que també es disposa de les èpoques registrades en el *Libre d'èpoques fahents a diverses armades fetes*

per la ciutat de Barcelona (1454-1458), que van lliurar els apotecaris proveïdors Antoni Pont (29-12-1456, 14-7-1457), Berenguer Riba (6-3-1456), Pere Flor (15-7-1457), Pere Ster (6-8-1457), Joan Rossell (7-11-1457), Gabriel Pont (20-3-1458), tots apotecaris de Barcelona, als patrons o representants de les armades que organitzà el Consell de Cent de Barcelona durant els anys 1454-1461. També es disposa de les èpoques, emeses els anys 1460 i 1461, dels apotecaris Joan Rossell, Berenguer Fonoll i Genís Sabater, ciutadans de Barcelona, subministradors de medicines a l'armada barcelonina de guàrdia, formada per les galeres *Santa Eulàlia* i *Santa Maria de Montserrat*. Per a més informació, V. *Op. cit.* en la nota 3.

21 Full solt en Consellers / Armades i port / C-VII-22 / AHCB.

22 Consellers / Armades i port / C-VII-15 / AHCB.

23 Relacionat amb l'armada de Jaume Bertran s'ha localitzat un tercer compte de medicines descrit pel mateix autor com *De l'onrat en Jacme Bertran, capità de la galera de la ciutat [an Berenguer fonoll, specier] per les robes devall scrites que pres per la galera de la ciutat a XIII de setembre de 1454*. Consellers / Armades i port / C-VII-22 / AHCB.

Aquest compte o relació valorada de medicines junt amb altra documentació s'està estudiant i treballant amb la intenció d'aprofundir en el coneixement de la sanitat naval catalana i posteriorment plasmar els resultats en un article o comunicació.

24 Consell de Cent / Deliberacions / II-9 / Pàg. 9. AHCB.

25 Segons Mario del Treppo en *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa*, Pierozzo de Pazzi havia sortit a la mar amb la bandera del duc d'Anjou quan el rei Alfons el Magnànim tenia pau amb la senyoria de Florència, però tan bon punt esclatà la guerra la substituï pel guí florentí. Del Treppo dóna interessant informació sobre pirates i corsaris en el capítol IV: La navegació, la guerra i les assegurances.

La primera vegada que es té constància d'una acció corsària de Pierozzo és el 15 de maig de 1452. Els cònsols de Tarragona comuniquen als consellers de Barcelona que Pierozzo ha estat vist prenent dos llaüts de Tamarit. *Manual de novells ardots*. vol II, pàg. 143.

26 Consell de Cent / Deliberacions / II-9 / Pàg. 7-8 / AHCB.

27 *Manual de novells ardots*, vol. II, 1446-1477.

28 Les deliberacions del 27 de juliol de 1454 defineixen el bergantí com una galiota.

29 En dues cartes datades el 29 de juliol i el 2 d'agost de 1454, Jaume Bertran comunica als consellers de Barcelona, les accions que porta a terme entre Blanes i Palamós contra corsaris nord-africans, i espera ordres. Consellers / Lletres comunes / X-24 / Pàg. 106 / AHCB.

30 Full solt en Consellers / Armades i port / C-VII-22 / AHCB.

31 Consellers / Armades i port / C-VII-15 / Pàg. 14 / AHCB.

L'esborryany de la mateixa època, datada el 20 de setembre, està registrada per Jaume Bertran en el seu llibre de comptes. És interessant perquè conté una relació sumària dels productes medicinals:

Consellers / Armades i port / C-CVII- 23 / Pàg. 15 / AHCB. *Item pos mes en data la quantitat de fora posada la qual paga per mi en Jacme*

de Brells, nebot meu an Jacme Ferran, specier ciutadà de Barcelona a ell deguda axí per diversos olis mundificatius, gargarismes, trestoris, polvores, aygues cordials, flors roses, anguents e moltes altres diverses madecines les quals hay servit als nafrats de la galera olim de Perosa segons en un full de paper es largament comptat lo qual cobrats ensemps ab àpoca fermada a XX de setembre del dit any en poder del dit notari.

32 Regest inclòs en el dossier intitulat *Del specier per los nafrats de la Torra*: Consellers / Armades i port / C-VII-22 / AHCB.

33 El Col·legi d'Apotecaris de Barcelona fou creat, per ordinació, de la Ciutat el 1445. V. Sorní Esteva, J.; Suñé Arbussà, J.M.: «La Farmacia en Barcelona desde Ferran I a Alfons el Magnànim (1412-1458)». *Boletín de la Sociedad Española de Historia de la Farmacia*, XXXVIII (148) 275/287 (1986).

34 Full solt amb el títol *D'en Tort, per les despeses dels malalts nafrats de la torra*. En Consellers / Armades i port / C-VII-22 / AHCB.

35 Consellers / Armades i Port / C-VII-22 / AHCB.

36 Inclòs en els *Comptes dats per en Johan Tort, parayre del que administrat lo senyor en Barthomeu Gili, acordat de la galiota de la ciutat de Barchinona lo qual lo dit Johan Tort scrit en libre les coses següents*. Consellers / Armades i port / C-VII-22 / AHCB.

